

Objektivist Etik ya da Rasyonel Bencillik Ahlakı

Mücella CAN^(*)

Öz: Bu çalışmada Ayn Rand'ın rasyonel bencillik ahlakı ya da objektivist etik incelenmiştir. Rand'a göre etik, insanın tercihlerine ve davranışlarına rehberlik eden bir değerler sistemidir. Değer bir insanın kazanmak ve/veya korumak için çalıştığı şeydir. Değer kavramı mutlak bir gerçek değildir. Alternatifin olmadığı yerde amaç veya değer de yoktur. Değer kavramını mümkün kılan sadece hayat kavramıdır. Sadece yaşayan bir organizma için şeyler iyi veya kötü olabilir. Bir organizmanın değer standardı onun hayatıdır: Organizmanın hayatına yardımcı olan şey iyi, onu tehdit eden şey ise kötüdür. Mutluluk, hayatın başarılı durumudur, ıstırap başarısızlığın veya ölümün uyarı sinyalidir. Mutluluk, kişinin değerlerini elde etmesinden kaynaklanan bilinç durumudur. Eğer bir insan üretken işe değer veriyorsa onun mutluluğu, başarısının hayatına ne derece hizmet ettiğinin bir ölçüsüdür.

Anahtar Kelimeler: Etik, Akıl, Bencillik, Değer, Erdem, Mutluluk

Objectivist Ethics or Rational Selfishness Ethics

Abstract: In this study Ayn Rand's rational selfishness ethics or objectivist ethics were analyzed. According to Rand, ethics, is a code of values to guide man's choices and actions. Value is that which one acts to gain and/or keep. The concept value is not a primary reality. Where no alternative exists, no goals and no values are possible. It is only the concept of life that makes the concept of value possible. It is only to a living entity that things can be good or evil. An organism's life is its standard of value: that which furthers its life is the good, that which threatens it is the evil. Happiness is the successful state of life, suffering is the warning signal of failure, of death. Happiness is that state of consciousness which proceeds from the achievement of one's values. If a man values productive work, his happiness is the measure of his success in the service of his life.

Keywords: Ethics, Reason, Selfishness, Value, Virtue, Happiness

Makale Geliş Tarihi: 01.03.2018

Makale Kabul Tarihi: 26.12.2018

I.Giriş

Felsefi bir iddia olarak egoizm, kendisini ya psikolojik veya normatif bir şekilde ortaya koyar. Psikolojik egoizm, insanların doğal olarak bencil olduklarını, dolayısıyla doğaları gereği sadece kendi ilgilerinin peşinden koşmaya motive edildiklerini savunan görüştür. Öte yandan, normatif egoizm, insanların böyle motive olup olmadıklarına bakmaksızın, böyle motive olmaları gerektiğini iddia eder. Etik egoizmin normatif bir şekli olan rasyonel egoizm ise eylemlerini aklın kurallarına uydurmaya çalışan insanların kendi çıkarlarını ilkeleştirmelerini öne sürer. Değerlerin merkezine akli koyan Ayn Rand da, rasyonelitenin kişinin tek bilgi kaynağı, tek davranış rehberi olduğunu; dolayısıyla insanın çıkarlarını ve amaçlarını, akla uygun bir şekilde uzun vadeli olarak belirlemesi

^{*}) Arş. Gör. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü (e-posta: mucella.sakman@erzurum.edu.tr)

gerektiğini iddia eder. Bu çalışmada, rasyonel bencillik ahlakını (objektivist etik) en aşırı biçimiyle savunan Ayn Rand'ın etik hakkındaki düşüncelerini izah ederek kısa bir değerlendirmesini yapacağız.

Düşünce tarihinde felsefi bir sistem kurmuş olan bütün filozofların olduğu gibi Ayn Rand'ın da ahlak felsefesi hakkındaki görüşlerini, onun insan hakkındaki düşüncelerinden ayırma imkânı yoktur. Zaten herhangi bir düşünürün insan görüşü, onun başka sorunlara ilişkin düşüncelerinin de temelini oluşturmaktadır (Mengüşoğlu, 1969: 9). Bir filozofun ontoloji, epistemoloji, etik, metafizik, tarih ve toplum felsefesi onun insan hakkındaki düşüncelerine bağlıdır. Rand'ın etiğe ilişkin düşünceleri de onun bir bütünlük içerisinde açıklamaya çalıştığı insan görüşüne dayanmaktadır. Düşünür, insanı tarihsel ve toplumsal çevresinden soyutlanmış ve insani olan dünyaya yabancı, ıssız bir adada yaşayan bir varlık olarak değil, onu hem iç dünyası hem de bulunduğu çevre itibarıyla, tarihsel ve toplumsal olanla iç içe geçmiş; etik bir takım ilişkiler içerisinde bulunan somut bir varlık olarak ele almaktadır. Dolayısıyla Rand'ın insanın neliği ve temel nitelikleri hakkındaki sorulara vermiş olduğu cevaplardan hareketle ahlak felsefesine ilişkin düşüncelerini açıklamanın anlamlı olacağı kanaatindeyiz. Bu nedenle düşünürün etik hakkındaki görüşlerine geçmeden önce o görüşlerin ontolojik ve epistemolojik temelini oluşturan düşüncelerini yani insana ilişkin kanaatlerini açıklamamız konumuzu anlaşılır kılacaktır.

II. Ayn Rand'ın İnsan Anlayışı

İnsanın neliği konusunda akla dayalı incelemelerde bulunan birçok düşünür, sanatçı, filozof, 'insan nedir, ne tür bir varlıktır ve onun temel nitelikleri nelerdir?' şeklindeki soruyu sormuş ve bu soruya kendince bir takım cevaplar aramıştır. Onlar, tarihsel ve toplumsal şartlarını da göz önünde bulundurarak insanın doğasına ilişkin bazı açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu açıklamaların hiç birisi insanın ne olduğunu tam olarak ortaya koyamasa da, insana ilişkin çok önemli tespitlerde bulunmuştur. Öyle ki bu düşünürlerin insan hakkındaki düşünceleri, birçok açıdan birbirlerine aykırılık gösterse de, söz konusu düşünceler, insanın mahiyetinin anlaşılmasında önemli bir boşluğu doldurmuştur. Çağımızın önemli bir romancı-filozofu (Rand, 1968: VII). olan Ayn Rand da insanı incelemeye koyulmuş ve ideal insan tiplerleriyle romanlarında karakterize ettiği Howard Roark ve John Galt'ın imkânını görmüştür.

Ayn Rand'a göre insan üzerine yapılacak bir felsefi sorgulama, özel bir bilimin herhangi bir parçası değildir. Bu tür bir sorgulama, insan düşüncesinin temelinde bulunan yasa ya da yasaların tespit edilmesini kendisine konu edindiği gibi, insanı diğer canlılardan ayıran temel niteliklerin neler olduğunun ortaya konulması görevini de üstlenmelidir. Rand, böyle bir sorgulamanın insanın metafiziksel doğasının incelenmesi olduğunu söylemektedir (Peikoff; 1993: 188). Rand'a göre insan hakkındaki felsefi bir görüş, metafizik ve epistemoloji tarafından tüketilemediği gibi insanı bir bütün ve somut varlık olarak açıklayabilmek için her şeyi bu iki felsefi disiplinden çıkarma imkânı da yoktur. İnsan hakkında doğru ve değişmeyen bir takım bilgileri edindiğini ve bu bilgilerin, yaşamış ve yaşayacak olan bütün insanlara uygun olduğunu söyleyerek evrensel bir takım iddialarda bulunmaya kalkışan anlayışlar, genellikle gözlerini

fenomenler dünyasından uzaklaştırıp ödünç düşüncelerle hareket eden dogmatik temelli anlayışlardır. Bu tür düşüncelere dayalı olarak etik alana ilişkin ortaya konulan değer yargıları, daha çok 'emredici' özellikleri içeren ilkeler olduğu için, özü özgürlük olan insana uymaz ve onu etik anlamda bir kul, bir köle durumuna getirir. İnsanın kahraman bir varlık olduğu (Rand, 1992:1070) esasına dayanan Rand'ın objektivist felsefesi ise insanın doğasına ilişkin yapılan gözlemlerin felsefi bir temelde yapılması gerektiğini salık verir. Üzerinde düşünülmezsizin ve rasyonel bir değerlendirme sürecinden geçirilmeksizin kabul edilen düşünceler, insanın yaşamını insana yaraşır bir şekilde sürdürebilmesinin önündeki en büyük engellerdir.

Rand'a göre evrende sadece bir tek temel alternatif vardır: Var olmak veya olmamak. Bu da sadece tek bir varlık sınıfına, canlı organizmalara özgüdür. Cansız maddelerin varlığı kayıtsız şartsızdır, hayatın varlığı, belirli bazı eylemlerin gerçekleştirilmesine bağlıdır. Madde yok edilemez, biçim değiştirebilir ama varlığı ortadan kaldırılamaz. Sürekli bir alternatifle, yaşam ve ölüm alternatifleriyle karşı karşıya bulunan tek varlık, canlı organizmadır. Hayat, kendi başına ayakta kalma ve kendince sağlanan bir faaliyet sürecidir. Bir başka ifade ile hayat, kendi varlığını sürdürme süreci ve kendi eylemini yaratma etkinliğidir. Eğer herhangi bir organizma, bu etkinlikte başarısız olursa ölür; geriye onu oluşturan kimyasal elementler kalır. 'Değer' kavramını mümkün kılan yalnızca 'hayat' kavramıdır (Rand, 1964: 1964). Her şey, ancak canlı bir varlık açısından değerlendirilebilir ve canlı bir varlık için iyi ya da kötünden, faydalı ya da zararlıdan, güzel veya çirkinden söz edilebilir. Bir bitki, hayatını sürdürmek için otomatik olarak hareket eder, kendini yok etmeye yönelemez (Rand, 1968: 121). Rand'a göre asıl olan harekettir, hareketsizlik değil. O, hayatı bir hareket, belirli bir doğrultusu olan hareket olarak düşünmektedir. Hayatın antitezi olarak da özünün ölüm olduğunu söylediği hareketsizliği, ataleti kabul etmektedir (Peikoff, 1993: 191).

Ayn Rand'a göre, insanın otomatik bir sağ kalma kodu yoktur. Yeryüzünde yaşamakta olan tüm diğer canlı türlerinden insanın farkı, alternatifler karşısında seçimleriyle hareket edebilme yeteneğinde aranmalıdır. Çünkü insanlar açısından dünya, tüm sonuçlarla tüm nedenlerin kesiştiği bir yapı değildir yalnızca, içinde etkinlikte bulunulan anlam dolu bir sınaama yeridir. İnsan, yeryüzünde çeşitli etkinliklerde bulunur ama insanın her etkinliği bir eylem olarak değerlendirilmemelidir. Eylem, insanın yapmak istemeseydi yapmış olmayacağı şeydir. Bilerek ve isteyerek yapılan bir etkinlik eylem olarak değerlendirilebilir. İnsanın bilgi edinmesi ve eylemlerini seçmesi, ancak düşünme süreciyle mümkündür dolayısıyla bunu tabiat ona zorla yaptırmaz. İnsan, kendi kendisinin yok edicisi olma gücüne sahiptir, tarih içerisinde çoğunlukla da böyle hareket etmiştir. İnsanı diğer canlılardan ayıran ve onu kendine özgü biricik varlık kılan özelliği, bilgi edinebilme ve belirli bir amaç doğrultusunda eylemde bulunabilme yetisinin olmasıdır. İnsan, dünya üzerinde yaşayan canlılar içerisinde bir bilince sahip olması ve sınırsız bilgi edinme kapasitesiyle en yüce varlıktır (Rand, 1964: 21).

III. Ahlaklı İnsan

Ayn Rand'a göre insanlık tarihi, insanın kendi aklını inkâr etmesinin ve onu yok etmeye çalışmasının mücadelesidir. İnsana akıllı bir varlık denilmiştir ama Rand'a göre

akıl, bir seçim meselesidir. İnsanın doğasının insana sunmuş olduğu alternatif ya rasyonel olarak hareket eden bir varlık ya da intiharcı bir hayvan olmaktır. İnsan, kendi seçimiyle insan olmak ve hayatına kendi iradesine dayalı olarak değer vermek zorundadır. Hayatına değer vermenin bir kereliğine değil, sürekli olması gerektiğini kendi seçimi olarak öğrenmek zorundadır. Başkalarının kendi yaşamları için yapmış oldukları seçimler sonucu ortaya çıkan değerlerle yetinip, kendi akli ve istencini bir kenara atmamalıdır. Kendine gerekli olan değerleri, kendi seçimi olarak keşfetmek, iyi eylemleri kendi seçimi olarak uygulamak zorundadır. Çünkü insanın bilinçli bir şekilde yapmış olduğu seçim sonucu kabul ettiği değerler kodu, ahlâk kodudur. Böyle bir sürecin sonucunda ortaya çıkmış olan ahlaki değerler doğrultusunda hareket eden insan, ahlâklı insan olarak değerlendirilebilir. Ahlâklı insan, aklını kullanmadan, tarihsel, toplumsal ve diğer etkenleri göz önünde bulundurmaksızın, ataları tarafından kendisine miras bırakılmış olanı, herhangi bir eleştiriye tabi tutmaksızın tekrarlayan insan değildir. Ahlâk kuralları olarak kabul edilen kuralların, akıl süzgecinden geçirilerek insani değerler doğrultusunda şekillendirilmiş olmaları gerekir. Hiç şüphesiz, insana yaraşır bir ahlâk vardır ve insanın hayatı, kendi değerler standardıdır. Bu demektir ki, Ayn Rand'a göre, rasyonel bir varlığın hayatına uygun her şey iyidir; onu yok edecek her şey kötüdür (Rand, 1992: 927). İnsan doğasının gerektirdiği hayat, düşünen bir varlığın hayatıdır.

İnsanın hayatı ahlâkın standardıdır fakat kendi hayatınız onun amacıdır. Herhangi bir insanın hedefi dünyada var olmaksızın, eylemlerini ve değerlerini insana uygun standartlara göre seçmesi, hayatını sürdürmesi, doyuma erdirmesi gerekir (Rand, 1968: 122). İnsanın akli sağ kalmasının temel aracıdır. İnsana hayat verilmiştir ama sağ kalma verilmemiştir.

IV: İnsan Doğası ve Akıl

Ayn Rand'a göre, düşünmek de bir seçimdir. Genellikle insanların hiç düşünmeksizin 'insan doğası' dedikleri şeyin anahtarı, birlikte yaşadıkları ama adını koymaktan korktukları açık sır, insanın isteğe bağlı bilince sahip bir varlık olduğudur. Ancak, insan akli otomatik olarak çalışmaz. Düşünmek, mekanik bir süreç değildir. Mantıksal bağlantılar, içgüdüler tarafından kurulmaz. İnsanın midesinin, akciğerlerinin, kalbinin çalışması otomatiktir ama insanın akli böyle değildir. Çünkü insan, hayatına ilişkin her konuda düşünmek ya da düşünme çabasıyla kaçınmakta serbesttir ama kendi doğasından kaçıp kurtulmakta serbest değildir. Aklın hayatta kalma aracı olduğu gerçeğinden kaçması mümkün değildir. İnsan açısından 'olmak ya da olmamak' sorunu, 'düşünmek ya da düşünmemek' sorunudur. İnsanın eylemleri ve hayatta kalması, kavramsal bir bilgiye dayalı olarak elde edilen kavramsal değerlerin öncülüğünü gerektirir (Rand, 1964: 21). Fakat kavramsal bilgi de otomatik olarak elde edilemez. İnsan, belli bir akıl yürütme sonucunda elde etmiş olduğu bilgilere dayanarak hayatını devam ettirebilmenin yönünü belirleyebilir.

Kendi aklını kullanmayan ve başkalarından edindiği bir kısım ödünç düşünceler üzerine kendi ahlaki ilkelerini bina ettiğini düşünen ve bu doğrultuda hareket ederek yaratıcı insanların ortaya koydukları her yeni şeye düşman olan, tarihin dinamik gücü olan yaratıcı insanların varlığına bile tahammül edemeyenler, ikinci el ya da elden düşme insanlardır. Aslında bu tür insanların temel nitelikleri ve düşman oldukları değerler tam

anlamıyla belirlendiği zaman, Rand'ın ortaya çıkarmayı kendisine amaç edindiği ideal insan-rasyonel birey ve onun değerleri de açığa çıkmış olacaktır (Rand, 1975: 163).

V. Birey ve Rasyonalite

Ayn Rand'ın çalışmalarında ortaya koymayı amaçladığı şey, ideal insan ya da rasyonel bireydir. Rasyonalite, birey olmanın gerekli bir koşulu olduğu için, rasyonel olmayı birey olmaktan ayırma olanağı yoktur. Birey, tek bir varlık olarak ortaya çıkmasına karşın bir birliktir. İnsan olmak, her şeyden önce bir birey olmaktır. Kendisi için bir hayat yaratmada ve kendi karakterini şekillendirmede yalnız başınadır, birey. Birey, kendi hayatını kurarken, nasıl bir insan olacağına karar verirken, toplumun beklentilerinden çok, kendi aklını dikkate almak zorundadır. Bireyci kuram, Rand'ın objektivist felsefesinin en önemli öğelerinden birisidir. Bireycilik, hem etik-politik bir kavram ve hem de etik-psikolojik bir kavramdır. Etik-politik bir kavram olarak bireycilik, insanın kendinde bir amaç olduğu ve başkalarına kurban edilemeyeceği ilkesi ile birey haklarının üstünlüğü temeline dayanır. Etik-psikolojik bir kavram olarak da bireycilik, insanın bağımsız bir biçimde düşünmesi, yargılaması, değerlendirmesi ve kendi aklının üstünde egemen olacak herhangi bir güç kabul etmemesi anlayışına dayanmaktadır.

Rand'a göre, insanın dünyadaki faaliyetlerini gerçekleştirip hayatını devam ettirebilmesi için gerekli olan temel yeti akıldır (Rand, 1992: 938-939, 1993: 680). Akıl, insanın hayatta kalma aracıdır (Yang, 200: 158). Dünyaya silahsız gelen insan, ancak kendi zihniyle var olabilir. Akıl, bireyin öznelidir. Rand'a göre beden ve ruhun bütün işlevleri bireysel ve özeldir. Onlar paylaşamaz ve başkalarına devredilemezler. Hiç kimse kendi ciğerlerini başkasının yerine solumak için kullanamaz. Hiç kimse kendi beynini, başka birinin yerine düşünmek için de kullanamaz (Rand, 1968: 79). İnsanın yaratıcı gücü ne verilebilir ne de alınabilir. Paylaşamaz ve ödünç verilemez. Bir tek kişiye, bir bireye özgüdür (Rand, 1993: 679).

Düşünme yetisi, insanın sağ kalmak için tek aracıdır. Rand'a göre, insanlar bilgilerini paylaşabilirler fakat düşünmelerini paylaşamazlar. Bilgi bir düşünme değil düşünmenin sonucudur. Düşünme işlemi ise kolektif olarak gerçekleştirilemez (Peikoff; 1993: 199). Rand'a göre, akla dayalı bir şekilde ortaya konulan faaliyetler iradi faaliyetlerdir. İnsan, iradi olarak eylemde bulunan bir varlık olduğu için onun bilişsel yetisi başkalarıyla ilişkilerinde de özgürdür. Rand' a göre, kolektif düşünce olmadığı için kolektif yaratma da yoktur. Bir araya gelmiş insanlar topluluğunun oy çokluğuna dayalı olarak dünyada tek bir çivi bile üretilmemiştir. İleriye doğru atılan her adım, birey olan bir tek insanın çalışması, yaratımı ve başarısı sayesinde. Her yaratıcı iş, kolektif olarak değil, bir tek bireyin rehberliğinde başarılmıştır (Rand, 1993: 682). Kolektif bilinç anlayışı, doğaüstü bilinç anlayışı kadar keyfidir. Her iki anlayış da bilincin önceliğini temsil eder.

VI. Objektivist Etik-Altruist Etik Karşıtlığı

Rand'a göre, akıl iradedir ve bu nedenle, insanı idare eden güç, seçme gücüdür. Dolayısıyla insan yalnızca özgür değil, özgürlüğünün bir ürünüdür. Bu da insanın kendi zihninin ürünü olduğu anlamına gelir. Rand'a göre etik, (çoğu zaman ahlakla eş anlamlı

olarak kullanmaktadır) insanın seçimlerine ve eylemlerine rehberlik etmek için bir değerler kodu yani hayatının amacını ve doğrultusunu belirleyen seçenekler ve eylemler sağlayan bir felsefe disiplini (Rand, 1964: 13). İnsan, neden bir değerler manzumesine ya da ahlak sistemine ihtiyaç duyar? sorusuna Rand, “insanın objektif doğası böyle gerektirdiği için” şeklinde cevap verir. Rand’a göre ahlakın nihai otoritesi, doğaüstü bir güç ya da toplumsal herhangi bir otorite değil gerçekliğin olgularıdır. Rasyonel bencillik ahlakını savunan Rand, böyle bir ahlaka temel oluşturacak rasyonel (objektivist) bir değer öğretisi geliştirmiştir. Söz konusu değer öğretisi, değerlerin hem pratik hem de kavramsal olarak hayata bağlı olduğunu iddia etmektedir (Merrill, 2003: 100).

Rand, akıldışı değerleri temel olarak kabul eden ahlak öğretilerinin, ister mistik, isterse sosyal karakterde olsun, içerikleri itibarıyla aynı şeyi yani altruizmi (fedakârlık ahlakı) savunduklarını iddia eder. Bu öğretilere göre, insanın kendi hatırına yaşama hakkı yoktur ve insanın varoluşunu haklı kılan tek neden, başkalarına hizmet etmektir. Kendini başkalarına feda etmek en büyük görev, erdem ve değerdir (Rand, 1964: 37-38). Başkalarının çıkarına yapılan bir etkinlik iyi, kendi çıkarına yapılan ise kötüdür. Altruizm ya da fedakârlığın temel ilkesi, insanın kendisi için var olma hakkının olmadığı, diğer insanlara hizmet etmenin kendi varlığının tek gerekçesi olduğu ve kendini feda etmenin insanın en yüksek ahlaki görevi, erdemi ve değeri olduğudur. Fedakârlık, bir değerlerin teslim edilmesidir. Tam fedakârlık tüm değerleri teslim etmektir (Binswanger, 1988: 430). Fedakârlık, değersiz şeyleri reddetmek değil, değerli şeyleri reddetmektir. İyinin hatırı için kötüyü reddetmeye fedakârlık denmez; kötünün hatırı için iyiyi reddetmektir fedakârlık. Fedakârlık, değer verilen bir şeyi değer verilmeyen bir şey için reddetmektir (Rand, 1968: 140). Fedakârlık ahlâkında ilk feda edilen şey ahlâk, ikincisi de özsaygıdır. Fedakârlık ahlâkını benimseyen ruh ve beden mistiklerinin ahlaki kodu, insanları iki kasta böler ve onlara zıt kurallarla yaşamalarını emreder: Her şeyi arzu edebilenlerle hiçbir şeyi arzu edemeyenler, seçilmişlerle lanetlenmişler, yutanlar ve yutulanlar (Rand, 1968: 145).

Objektivist değer öğretisine göre, değerler ne “kendinde şeyler”e ne de insanın zihinsel ve duygusal hallerine bağlı değildirler. Değerler, gerçekliğin olgularının, insan bilinciyle, rasyonel bir değer standardına göre değerlendirilmesi neticesinde ortaya çıkar. Bir başka ifadeyle değerler, gerçekliğin insanla ilgili bir boyutudur. Objektivizme göre etik denen disiplin, birbirleriyle ilişkili üç temel soru ile ilgilenmek zorundadır: Bir insanın, uğruna yaşaması gereken amaç nedir? Bu amaca ulaşmak için hangi temel ilkeye göre hareket etmelidir? Onun eylemlerinden kimler yararlanmalıdır? Bu sorulara verilecek olan cevaplar bağlamında objektivist pozisyon üç ifadeyle gösterilebilir: Nihai değer hayattır. Birincil erdem rasyonalitedir. Ahlaki eylemden doğru yararlanan kişi, eylemi gerçekleştiren kişinin kendisidir (Rand, 1964: VIII). Rand, “değer”i bir insanın kazanmak ve/veya korumak için çalıştığı şey olarak tanımlar (Rand, 1992: 926). Değer, bir eylemin amacını gösterir. Değer, bir alternatif karşısında bir amaca ulaşma eylemine muktedir bir varlığı gerektirir. Alternatifin olmadığı yerde amaç veya değer de mümkün değildir” (Rand, 1964: 16). “Değer” kavramı, mutlak bir gerçek değildir; kimin değeri ve ne için değer sorularına cevap verilmesini gerektirir. Bir alternatif karşısında bir amaca ulaşma eylemine muktedir bir varlığı gerektirir. Canlı organizmalar, değeri

mümkün kılan varlıklardır. Bu varlıkların eylemleri kendilerince oluşturulmaktadır (Binswanger, 1988: 186). Var olmak ya da var olmamak alternatifi, tüm değerlerin ön şartıdır. Eğer bir varlık, bu alternatifle karşı karşıya değilse o varlık amaçları takip etmez. Rand'a göre, ölümün alternatifi olan hayat, değer odaklı eylem bağlamı yaratır. Dolayısıyla, "değer" in doğası gereği, herhangi bir değer kodu, hayatı nihai değer olarak kabul etmelidir. Bir organizmanın hayatı, onun değer standardıdır: Hayatını güçlendiren şey iyidir, onu tehdit eden şey kötüdür (Rand, 1964: 17). Metafiziksel olarak hayat, kendi başına bir amaç olan tek olgudur. "Değer" kavramını mümkün kılan "hayat" kavramıdır (Rand, 1992: 927).

Rand'ın tanımındaki "ahlak", "seçim yoluyla kabul edilen değerlerin bir kodudur" ve insanın yalnızca bir sebepten dolayı ona ihtiyacı vardır: Hayatta kalabilmek için ona ihtiyaç duyar. Ahlaki değerler, bir insanın eylemlerinin itici gücüdür (Rand, 1964: 84). İnsanın hedefi, dünyada var olmaksızın eylemlerini ve değerlerini, kendisine (insana) uygun standartlara göre seçmesi gerekir (Rand, 1992: 928). Rasyonel bir varlık için ilkeli eylem, etkili olan tek eylem türüdür. İlkeli olmak, uzun vadeli bir hedefe ulaşmanın tek yoludur. Objektivist görüşte ahlaki ilkeler, kendini-koruma ile ilgilenen herkes için pratik, dünyevi bir zorunluluktur. Rand'a göre objektivist ahlak, bir değerler kodunu tanımlar (Rand, 1992: 927). Burada "kod" ile bir insanın uzun vadeli seçme, planlama ve hareket etmesini sağlayan düzenli, hiyerarşik olarak yapılandırılmış, çatışmayan bir ilkeler sistemi ifade edilir. Geçerli bir ahlak kuralının Rand, akla dayalı ve insana uygun bir kodun insan hayatını değer standardı olarak kabul etmesi gerektiğini savunur. "Rasyonel bir varlığın yaşamı için uygun olan her şey iyidir; onu yok eden her şey kötüdür" (Rand, 1968: 122).

Rand'a göre olmak, bir insan için, insan olmaktır. İnsanın da bir tek temel seçeneği vardır: Düşünmek ya da düşünmemek. İnsanın iyiliğinin, değerinin ölçüsü de budur. Ahlaki yetkinlik, ihlal edilmemiş rasyonelliktir. İnsanın zekâsının düzeyi değil, aklının tamamını sonuna kadar kullanmaktır. Bilgisinin çokluğu değil, akıllı bir mutlak olarak kabul etmektir (Rand, 1992: 969-970). Akıl yetisi, insanın hayatta kalmasının ve onu sürdürmesinin temel aracıdır (Rand, 1964: 23). Birincil tercih, bu yetiyi uygulamaktır. Rand'a göre, üç temel değer vardır ve bunlar, birlikte nihai değerlerin gerçekleştirilmesi için araçlardır. "Yaşamak için insan, hayatının en yüce ve yönetici değerleri olarak üç şeyi savunmalıdır: Akıl-Amaç-Kendine Saygı. Bu üç değer, Rand'ın normatif etiğinin merkezinde yer almaktadır (Wright 2011: 20). Rasyonalite, insanın temel erdemidir, diğer tüm erdemlerinin kaynağıdır". Rand'a göre "rasyonalite", "kişinin, bilginin tek kaynağı olarak akıllı kabul etmesi ve tanınması, değerlerin tek yargıcı ve kişinin eylemlerinin tek yönlendiricisi" olarak akıllı görmesidir (Rand, 1964: 28). Rasyonellik erdemi, bilginin tek kaynağının, değerlerin biricik yargıcının, insanın her türlü etkinliğini yönlendirecek tek rehberin akıl olduğunu bilmek ve kabul etmektir. Rasyonellik, mistisizmin her çeşidini reddetmektir (Rand, 1992: 932). Rasyonalite, insanın olumlu ve iyi eylemlerinin hepsinin kaynağının akıl olduğunun kabul edilmesidir (Binswanger, 1988: 404).

Rand'a göre insan, hayatta kalmak için düşünmek zorundadır (rand, 1984: 73). İnsanın iki temel işi; düşünmek ve üretmektir. Rand'a göre insan, ancak insan olarak hayatta kalabilir. Bir insan, insan olmayı seçerek insan olur. İnsana insan olmayı nasıl seçeceğini ise ahlak öğretir. Ahlakın değer standardı, insana özgü hayattır (Can, 2005: 60). Her bireyin ahlaki amacı kendi hayatıdır. Kendi hayatı bir insanın nihai değeridir (Rand, 1968: 122). Değer, bir eylemin amacıdır (Merril, 2003: 100). Erdem ise bir değeri elde etmekte kullanılan eylemdir. Her bir insanın kendi nihai değerini (kendi hayatını) elde etmesinin, gerçekleştirmesinin aracı olan üç temel değer; akıl, amaç ve gurur duyulacak bir kişiliktir; bunlara denk düşen üç erdem ise rasyonellik, üretkenlik ve kendine saygı ve güvendir (Rand, 1964: 27). Bu değerler, tek başlarına elde edilemezler, birbirleriyle bağlantılıdır: İnsan hayatının merkezi amacı, bütün değerler hiyerarşisini belirleyen merkezi değer, üretken etkinliktir. Akıl, insani üretkenliğin ön şartıdır, onun kaynağıdır. İnsan, hem maddi ihtiyaçlarını gidermek hem de gurur duyulacak bir kişiliğe sahip olmak için üretir; üretirken amacını gerçekleştirdikçe aklına olan güveni artar, kişiliğinden gurur duyar (Rand, 1964: 27).

VII. Objektivizm ve Bencillik

Rand, "egoizm" kavramının, etik bir kodun yalnızca bir yönünü tanımladığını ifade eder. Egoizm, bize bir insanın hangi eylemleri yapması gerektiğini değil, onlardan kimin yararlanması gerektiğini anlatır. Egoizm, her insanın birincil ahlaki yükümlülüğünün kendi iyiliğini, esenliğini veya kendi çıkarlarını gerçekleştirmek olduğunu ifade etmektedir. Her insanın "kendi çıkarları ile ilgilenmesi" gerektiğini ifade eder; o kişi, kendi ahlaki eylemlerinin yararlanıcısı olması anlamında "bencil" olmalıdır (Rand, 1964: X). Bir insanın rasyonel olarak gerçekleştirdiği bir eylemin sonucundan sorumlu olması gerektiği gibi o eylemden yararlanması gereken de yine o insanın kendisi olmalıdır. Rasyonalite, bir insanın sadece akla uygun eylemde bulunmasını değil aynı zamanda dürüstçe konuşabilmesini de gerektirir: Aklım, gerçeklerim ve değer yargılarımda doğrultusunda benim hedeflerime ulaşma aracımdır. Rand'ın belirttiği gibi, "en bencil şey, özgür bir aklın kendi otoritesinden daha yüksek bir otorite tanımaması, kendi gerçeklik yargılarından daha yüksek bir değer tanımamasıdır" (Rand, 1992: 943).

Rasyonel bir varlık olmak, bir seçme eylemiyle bencil olmaktır. Bencil insan, rasyonel insandan başka bir şey değildir çünkü rasyonalitedeki herhangi bir kusurun onun sağlığına zararlı olduğunun farkındadır. Bencil insan, amaçlarını aklın rehberliğinde seçen insandır (Branden, 1964: 67). Objektivizme göre her insan, kendi düşüncesiyle ve kendi hatırı için yaşamalıdır; her insan, değerlerin peşinden gitmeli ve insan hayatının gerektirdiği erdemleri uygulamalıdır. Objektivist yorumda egoizm, kendi ihtiyaçlarını veya arzularını tatmin etmek için başkalarının ahlaki veya politik haklarını ihlal etme politikası anlamına gelmez. Objektivizm, üretim ve ticaretle yaşayan, arzuladıkları herhangi bir değeri kazanma sorumluluğunu kabul eden ve fedakârlık yapmayı ya da kabul etmeyi reddeden akılcı insanlar arasında çıkar çatışması olmadığını kabul eder. Objektivist, "ben yalnızca kendime değer veririm" demez; "eğer belirli bir kişi iseniz, bundan dolayı kendi hayatım ve mutluluğumun ilerlemesinde benim için bir değer olursunuz" der (Peikoff, 1993: 238). Objektivizme göre, genel olarak

yorumlandığı şekliyle bencillik, doğuştan bir zayıflık değil nadir bir güçtür. Bu, kendi hayatına ve kişinin aklına sadık kalmanın başarısıdır.

VIII. Türev Erdemler

Rand'ın felsefesine göre, erdem varlığa tabidir. İnsan, olguları tanıy ve ona göre hareket eder. Erdemler, tanımladıkları belirli metafizik olgulara göre birbirinden ayırt edilir. Rand, Atlas Shrugged adlı eserinde rasyonel erdeminin altı ana türevini tanımlar (Rand, 1992: 932). Erdemin altı ana türevi; bağımsızlık, tutarlılık, dürüstlük, adalet, üretkenlik ve gururdur (Rand, 1968: 128).

Bağımsızlık, “kişinin kendi yargılarını oluşturması ve kendi aklına göre yaşamasının sorumluluğunu kabul etmesi”dir (Rand, 1964: 28). Bağımsız insan, metafizik olan ile insan yapımı arasındaki ayrımı kavrar. Metafizik olana uymanın başarılı eylem için esas teşkil ettiğini bilir. İnsan yapımı ancak metafizik olana uymayı başarıyorsa kabul edilebilir. Bu kişi, insanın hayatta kalması için gereken temel gereksinimi karşılar yani mutlak olana referansta bulunarak kendi düşüncelerini nasıl oluşturacağını ve eylemlerini nasıl seçeceğini bilir. Bağımsız insan, varlığın önceliğini kabul eder. Bağımsız insan bir dereceye kadar aklın, insanın bilgi kaynağı olduğunu anlar ve bunun sonucunda rasyonel erdemini uygulamanın sorumluluğunu kabul eder (Peikoff, 1993: 254).

Her erdem gibi bağımsızlık da hem entelektüel hem de varoluşsal unsurlar içerir. Entelektüel olarak bağımsızlık, Rand'ın ifadesiyle, “insanın kendi yargılarını oluşturma sorumluluğunu kabul etmesidir.” Zihnin, bireyin bir niteliği olduğu ve hiç kimsenin başka biri adına düşünemeyeceği gerçeğinin kişi tarafından fark edilmesidir (Rand, 1968: 79). Objektivist ahlak felsefesine göre “varoluşsal bağımsızlık”, kişinin kendini rasyonel bir uğraş alanında birinci eldenci yaklaşımı kullanarak desteklemesidir. Birinci eldenci yaklaşım, kişinin mesleğini öğrenerek, mesleğini daha iyi icra etmeye çalışarak, standart ürünleri daha etkin bir şekilde imal ederek ya da daha yüksek kaliteli ürünler ortaya çıkararak aktif bir zihinle çalışması anlamına gelir.

Tutarlılık, kişinin eylemlerinde inanç ve değerlerine sadık olması durumudur (Rand, 1964: 52). Bu erdem, kişinin madde ve bilincin birleşiminden oluşan ayrılmaz bir bütün olduğu gerçeğini kabul etmesidir. Tutarlılık, mutlak olarak (rasyonel) ilkelere göre davranma erdemidir. İlkeli olma prensibidir (Rand, 1964: 80). Dolayısıyla tutarlılığın ihlali, kişinin mutluluğa ulaşma yolunda onu hayal kırıklığına uğratar (Smith, 2006: 197). Tutarlılık, kişinin sosyal ya da duygusal baskıya boyun eğmeksizin söylediğini yapması prensibidir. Tutarlılık, bir kaprise ya da vehme sadık olmak değil, bilgiye ve mantıksal olarak kanıtlanabilen sonuçlara sadık olmaktır.

Dürüstlük, gerçeği taklit etmeyi reddetmek, başka bir deyişle, gerçekleri olduklarından farklıymış gibi göstermeyi reddetmektir (Rand, 1968: 129). Nietzsche'nin ifadesiyle “erdemlerin en genci olan dürüstlük erdemi (Nietzsche, 1977: 61), kişinin her konuda hakikatle, tüm hakikatle, yalnızca hakikatle yüzleşmesini gerektirir. Eğer rasyonel gerçeğe bağlılık anlamına geliyorsa, dürüstlük onun ters önermesi yani gerçek dışılığın reddidir. İnsan gerçeklikte yaşadığı için gerçeğe uymak zorundadır.

Dürüstlüğün argümanı budur. Entelektüel dürüstlük, kişinin çevresindekilere yalan söylememesinden daha derin konudur. Kişinin zihninde, hayatında ve ruhunda bir hakikat rahibi olması demektir.

Adalet, insanların karakterlerini ve eylemlerini objektif bir biçimde yargılama, ona göre hareket etme ve her insana hak ettiği şekilde davranma erdemidir (Rand, 1992: 933). Adalet, düşünen ve insan varlığını destekleyen tüm insanlara güç verirken, onların karşıtlarını ise terbiye eder ve onları etkisiz hale getirir. Özünde adalet, hayatı koruyanları koruma politikasıdır. Hayata bağlılık gösteren insanlara bağlılık yemini etmektir. Bu sebeptir ki adalet, hayatın ahlakına esas teşkil eden bir erdemdir. Dolayısıyla adalet, toplumsal kurumların da ilk erdemidir (Rawls, 199: 3-4). Adaletsizlik, insanın duygusalcılığa kapılıp gerçeklere dayanan kararlarında, gerçek olmayan birtakım unsurların (önyargı ya da iltimas gibi) etkisi altına girmesi anlamına gelir. Adaleti sembolize eden gözü bağlı heykel, gerçekliğin olgularına kör değildir. Gözü bağlı heykel, olgulardan bağımsız olan her hissi dışarıda bırakır. Sübjektif ve keyfi olanı dışarıda bırakarak, insanın salt rasyonel bir biliş sürecini yürütmesini sağlar. Adalet, insan değerlendirmede hem olgular hem değerler açısından gerçekliğe bağlılıktır ya da Hâkim Narragansett'in Atlas Shrugged'da ifade ettiği gibi "Adalet, var olanı kabul etme eylemidir. Bir davanın tarafları mahkemenin hükmüne bir tek nedenle uyar, o da tarafsız karar vermesidir" (Rand, 1992: 681-682). Buna karşın, adaletsizlik, her ahlaksızlık gibi, bir tür gerçeklikten kaçınmadır. Doğanın değil, insanların karakterini aldatmaktır. Adalet, kişinin ne hak ettiğini tespit edip ona göre davranmaksa, merhamet kişinin ne hak ettiğini tespit edip ona göre davranmamaktır. Merhamet, adaletin yerine hak edilmeyeni koyar ve bunu acıma duygusu adına yapar.

Üretkenlik, maddi değerler, mal ya da hizmet yaratma sürecidir. Bu yaratım, her yaşta insanın hayatta kalması için bir gerekliliktir. Rand, üretken çalışmayı şöyle tanımlamaktadır: "İnsanın bilincinin varlığını kontrol etmesi sürecidir. Bilgi edinme ve kişinin maddeyi amacına göre şekillendirmesi, bir düşünceyi fiziksel bir form haline getirme ve kişinin yeryüzünü kendi suretinde yeniden oluşturmasının daimî sürecidir" (Rand, 1992: 933). Üretken iş, rasyonelitenin somut bir ifadesidir (Sciabarra, 1998: 246). Üretme becerisi, insan hayatını ölçüt alan bir değerdir, çünkü bütün değerler gibi onu kazanmak ve muhafaza etmek için bir erdem gerekir. Rand, gerçeklik ve kavramlar teorisini referans alıp zihin-beden ikiliğini metodik olarak reddeden ilk düşünürdür. Bu nedenle, mevcut bağlamda adalet erdemini tam olarak uygulayan ilk kişi de odur. Üretkenlik, iyi hayatın sadece gerekli bir unsuru olmakla kalmaz aynı zamanda iyi hayatın esas amacıdır (Rand, 1964: 27). Özetle, insan hayatının esas amacı, onun diğer bütün ilgilerini düzenlemeye hizmet eder (Binswanger, 1988: 398). İnsan hayatının bütünleştirici ölçütü görevini görebilecek yalnızca tek bir amaç vardır; o da üretken iş. Üretken iş yapan bir insan, gerçeği algılama ve değerleri elde etme görevinde düşünce yetisini kullanan insandır. Üretken iş, rasyonel insanın hayatının merkezi amacıdır (Binswanger, 1988: 387).

Gurur, kişinin ahlaki mükemmeliyeti elde etme kararlılığını ifade eder. Rand, bu konuda şöyle der: "İnsan, sürekli olarak seçim yapmasını ve sürekli olarak bir yaratıcılık süreci içinde bulunmasını talep eden, sonuç doğuran ve birbirine bağımlı olan iki eylem

alanıyla karşı karşıyadır: Çevresindeki dünya ve kendi ruhu... Nasıl ki hayatını sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu maddi değerleri üretmesi gerekiyorsa, öyle de hayatını sürdürebilmesini sağlayacak ve hayatını yaşamaya değer kılacak kişilik değerlerini de elde etmek zorundadır. Dünyayı ve kendini sahip olduğu değerlerin suretinde şekillendirerek hayatta kalabilir” (Rand, 1975: 169). Üretkenlik erdemi, bu gereksinimlerin ilki ile ilgilenirken, gurur erdemi ikincisiyle ilgilenir. Üretici, mümkün olan en iyi maddi ürünleri üretmek için çabalamalıdır. Benzer şekilde, gururlu bir insan, kendi içinde mümkün olan en iyi ruhsal hali elde etmek için uğraşır. İnsan, kendi kendini yaratan ruha sahip olan bir varlıksa, o zaman gurur, onu doğru bir biçimde yapma sürecidir. Entelektüel olarak gurur, kişinin geçerli olmayan beylik laflara ya da hislere razı olmasını değil, ahlaki konuların hakikatini kavramak için çalışmasını gerektirir. Gururlu insan, ahlaki konuları mantık yöntemini kullanarak, açıkça ve objektif bir biçimde ele alır. Rand, gururu, “bütün erdemlerin toplamı” olarak tanımlar (Rand, 1992: 970).

IX. Sonuç-Mutluluk

Rand’a göre varoluşsal açıdan ahlaki niteliklere sahip insanın ödülü hayattır. Duygusal açıdan, bir başka ödül, birincisinin parçasıdır ve bu da çalışmayı gerektirir: Mutluluk. Mutluluk, insanın -iyi insanın- yaşama ilişkin deneyimidir. Rand’ın ifade ettiği gibi, bu deneyimin başarılması kişinin hayatının “yegâne ahlaki amacı”dır. Rand’a göre insanın tek ahlaki amacı, kendi mutluluğudur ama ona ancak kendi değerleri aracılığıyla ulaşabilir. Değerlerin ödülü hayattır, hayatın amacı ve ödülü de mutluluktur. Mutluluk, başarılı bir hayat durumudur, acı ise ölümün ajanıdır. Mutluluk, insanın değerlerine ulaşmasından kaynaklanan bilinç durumudur (Rand, 1964: 31).

Mutluluk, insanın izleyeceği en yüksek ahlaki hedeftir (Machan, 2001: 80). Mutluluk, çelişkisiz bir neşedir, içinde ceza ya da suçluluk bulunmayan, kendi değerlerinin hiçbirisiyle çatışmayan, insanları mahvetmeye yönelmiş olmayan, kendi akıllarından kaçmayıp o akli sonuna kadar kullanan, gerçeği çarpıtmayıp gerçek değerlere yönelen, bir sarhoşun neşesi olmayıp bir üreticinin neşesi olan bir duygu durumudur. Kendisi için yaşamak, insanın en yüksek ahlaki amacının kendi mutluluğunu başarmak olduğu anlamına gelir (Rand, 1964: 30). Mutluluk, yaşamın başarılı durumudur, ıstırap başarısızlığın veya ölümün uyarı sinyalidir. Mutluluk, kişinin değerlerini elde etmesinden kaynaklanan bilinç durumudur. Eğer bir insan, rasyonel değerlere inanır ve onlara ulaşırsa sonuç olarak mutlu olacaktır ve mutluluğu, onun eylem tarzının yaşam taraftarı olduğu gerçeğini yansıtacaktır. Mutluluk tam anlamıyla etiğin gayesidir, ancak standardı değildir (Binswanger, 1988: 201).

Kaynaklar

Bernstein, A. (2009). *Objectivism in One Lesson: An Introduction to The Philosophy of Ayn Rand*. Lanham: Hamilton Books.

Binswanger, H. (1990). *The Biological Basis of Teleological Concepts*. Los Angeles: Ayn Rand Institute Press.

- Can, N. (2005). *Özgür Birey Sınırlı Devlet*. Ankara: Hece Yayınları.
- Ellis, A. (1968). *Is Objectivism a Religion?* New York: Lyle Stuart.
- Gladstein, M. R. (1984). *The Ayn Rand Companion*. Westport: Greenwood Press.
- Hull, G.-Peikoff, L. (1999). *The Ayn Rand Reader*. New York: A Plume Book.
- King, J. C. "Life and the Theory of Value: The Randian Argument Reconsidered". Douglas J. Den Uyl and Douglas B. Rasmussen (Ed.), *The Philosophic Thought of Ayn Rand* (ss. 102-121) içinde. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Machan, T. R. (2001). *Ayn Rand*. New York: Peter Lang Publishing.
- Mengüşoğlu, T. (1969). *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Merrill, R. E. (2003). *The Ideas of Ayn Rand*. Chicago: Open Court Press.
- Nietzsche, F. (1977). *Thus Spoke Zarathustra*. (Trans. R. J. Hollingdale). Middlesex: Penguin Books.
- Peikoff, L. (1993). *Objectivism: The Philosophy of Ayn Rand*. New York: A Meridian Book.
- Rand, A. (1992) *Atlas Shrugged*. New York: New American Library.
- Rand, A. (2011). *Atlas Vazgeçti 1* (Çev. Belkıs Dişbudak). İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Rand, A. (2009). *Atlas Vazgeçti 2* (Çev. Belkıs Dişbudak). İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Rand, A. (2010). *Atlas Vazgeçti 3*. (Çev. Belkıs Dişbudak). İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Rand, A. (2005). *Ayn Rand Answers*. New York: New American Library.
- Rand, A. (1967). *Capitalism: The Unknown Ideal*. New York: New American Library.
- Rand, A. (2003). *Ego Anthem*. (Çev. Şerif Yıldız). İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Rand, A. (1961). *For The New Intellectual*. New York New American Library.
- Rand, A. (2002). *Hayatın Kaynağı*. (Çev. Belkıs Dişbudak). İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Rand, A. (1990). *Introduction to Objectivist Epistemology*. New York: A Maridian Book.
- Rand, A. (2009). *İşadamı İçin Felsefe*. (Çev. Taylan Kızıllöz). İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Rand, A. (2009). *İhtiyacımız Olan Felsefe*. (Çev. Nejdet Kandemir). İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Rand, A. (1999). *Journals of Ayn Rand*. (Trans. Dina Garmond). New York: A Plume Book.

- Rand, A. (2004). *Kapitalizm Bilinmeyen İdeal*. (Çev. Nejdet Kandemir). İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Rand, A. (1999). *Letters of Ayn Rand*. (Trans. Dina Garmon). New York: A Plume Book.
- Rand, A. (2007). *Onaltı Ocak Gecesi*. (Çev. İzzeddin Çalışlar). İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Rand, A. (1984). *Philosophy: Who Needs It*. New York: New American Library.
- Rand, A. (1999). *Return of The Primitive: The Anti-Industrial Revolution*. New York: A Mridian Book.
- Rand, A. (1999). *The Anti-Industrial Revolution*. New York: A Mridian Book.
- Rand, A. (1993). *The Fountainhead*. New York: New American Library.
- Rand, A. (1975). *The Romantic Manifesto*. New York: New American Library.
- Rand, A. (1964). *The Virtue of Selfishness*. New York: New American Library.
- Rand, A. (1990). *The Voice of Reason: Essays in Objectivist Thought*. New York: A Meridian Book.
- Rand, A. (1996). *We The Living*. New York: New American Library.
- Rand, A. (1999). *Why Businessmen Need Philosophy*. Los Angeles: Ayn Rand Institute Press.
- Rand, A. (2010). *Yaşamak İstiyorum*. (Çev. Gülten Suveren). İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Rand, A. (2009). *Yeni Entelektüel İçin*. (Çev. Orhan Düz-Belkıs Dişbudak). İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Rawls, J. (1999). *A Theory of Justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Sandel, M. J. (2012). *Adalet*. (Çev. Mehmet Kocaoğlu). Ankara: BigBang Yayınları.
- Sciabarra, C. M. (1998). *Ayn Rand*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
- Shaver, R. (2009). *Rational Egoism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sinclair, j. M. (2000). *Collins English Dictionary*. Glasgow: Harper Collins Publishers.
- Smith, T. (2006). *Ayn Rand's Normative Ethics*. New York: Cambridge University Press.
- Wright, D. (2011). "Reasoning about Ends: Life as a Value in Ayn Rand's Ethics". Allan Gotthelf (Ed.) *Metaethics, Egoism, and Virtue* (ss. 3-32) içinde. Pittsburg: University of Pittsburg Press.
- Yang, B. Y. (2000). *Reconsidering Ayn Rand*. Nashville: WinePress Publishing.